

אום הוי

פסוק ג' ע"ג

3103

גדר מזה וגדר מזה (כב-כד)

סתם גדר של אבנים הוא (רש"י)

מה נפקא מינה לנו ממה הגדר היתה עשויה?
 ברם, יעקב אבינו הלא כרת ברית עם לבן בגל-אבנים — "עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה" (בראשית לא-נב) — ובלעם, שהיה נינו של לבן הארמי, היה הראשון אשר הפר את הברית ובא לעשות רעה לורעו של יעקב, לכן התנקמו בו האבנים לראשונה — "יד העדים תהיה בו בראשונה". האתון לחצה את רגלו אל גדר-האבנים ושברתה. ומכאן ואילך נעשה חיגר, כפי שכינהו חכמינו: "בלעם חגורא"...

זהו שנתכווין רש"י לציין, כי הגדר היתה של אבנים, ולפיכך נענש על-ידה בראשונה...

(תולדות יצחק).

1
לענין
למטה

התבוננות בפרשת בלעם

1 | דמותו של בלעם מורה לנו כי תיתכן באדם סתירה בולטת במהותו, אור וחושך ימשו בערבוביא באוחו אדם עצמו, ובקרבנו יהיו ניגודים עצומים מן הקצה אל הקצה. כי כך היה בלעם, ידע את קונו ככתוב: "יודע דעת עליון" (במדבר כד טז), והגיע למדרגת נבואתו של משה רבינו ע"ה, כמאמרם ז"ל (במדבר רבה פ"ד כ): "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אבל באומות העולם קם, ומנו בלעם", ומאידך, הוא היה זה שפרץ את כל הגדרים, והיה מופקר ממש בחייו הפרטיים, גרוע מן הפחות שבפחותים, כמ"ש בגמ' ע"ז (ד ב): "ולא עוד אלא שאני עושה לך רכיבות ביום ואישות בלילה", יעו"ש. הרי שאין כאן סתירה כלל, והכל יתכן בלבו העקוב והנפתל של האדם, ופרשה זו היא יסוד ושורש בתורת המוסר.

2
שיא
70/11

ואמרו ז"ל (מכילתא שמות טו ב): "ראתה שפחה על היס מה שלא ראה יחזקאל וכל שאר הנביאים", ואעפ"כ השפחה נשארה שפחה עם כל נקלותה ופחיתותה, משום שכל הכרתה העילאית לא באה לה על ידי יגיעה ועמל אלא מתנה מן השמים, ובשל כך נשארה "שפחה". לא כן יחזקאל שעלה ונתעלה ממדרגה למדרגה עד שזכה לראות מעשה מרכבה, ומה שהגיע לנבואה היה ע"י הכנה ועבודה ויגיעה על עצמו, ועל ידי ביעור היצר הרע, ואף שלא ראה מה שראתה שפחה על היס היה נביא אלקים. מה שיש לאדם על ידי עבודה ויגיעה, "שלו" הוא - "יגעתי ומצאתי תאמין" (מגילה ו ב), אבל אם לא על ידי יגיעה בא לו, עליו אמרו חז"ל: "לא יגעתי ומצאתי אל תאמין", אף אם נדמה שיש לך הרבה ונראה לך ש"מצאת", אל תאמין - אין לך כלום.

והוא הדבר שהיה אצל בלעם, כל מה שהיה לו ניתן לו ללא עמל ויגיעה, ועל כן נשאר כפי שהיה, למרות השגותיו העליונות.

עבודת האדם היא לתקן ולנקות עצמו מכל הרע, ולהתעלות ממדרגה למדרגה, והרי הוא דומה לשדה המלאה מכשולים, שאם הלך בדרך וסיקל כל אחד ואחד מהם הרי הדרך נקיה והשדה מתוקנת, אבל אם הגביהוהו והעבירוהו משם לכאן, כל הדרך זרועה מכשולים כשהיתה. [ע"ע מאמר נו].

1 | עוד נלמד מפרשה זו, כי הנה על אף היות בלעם נביא, ושמע וידע את דבר ד', מ"מ כשאמר לו הקב"ה: "לא תלך עמהם" (במדבר כב ג), אמר בלעם אל שרי בלק: "מאן ד' לתתי להלך עמכם" (שם ג), ופירש"י, "אלא עם שרים גדולים מכם"

ונראה שמשום רצונו ונטיית לבו שלא היה מוכן לגלות שהוא ברשות אחרים (וכפרש"י) שמע ופירש כן את מאמר ד', שכל כוונת הקב"ה למונעו מהלך לקלל את ישראל אינו אלא מפני כבודו, שאין כבודו להלך אלא עם שרים גדולים וחשובים מאלו, [ועיין מאמר עט].

1 וכעין זה אנו מוצאים בגמ' גיטין (מ"א): "רב עיליש אישתבאי, יומא חד הוה יתיב גביה ההוא גברא דהוה ידע בלישנא דצפורי, אתא עורבא וקא קרי ליה, א"ל מאי קאמר, אמר ליה: עיליש ברח, עיליש ברח, אמר: עורבא שיקרא הוא ולא סמכינא עליה, אדהכי ונה וקא קריא, אמר ליה מאי קאמרה, א"ל עיליש ברח, עיליש ברח, אמר: כנסת ישראל כיונה מתילא, ש"מ מתרחיש לי ניסא וכו'", יעו"ש. וכתב הגרעק"א בגליון הש"ס שם, וז"ל: "בערוך הביא מסוגיא זו דרב עיליש ידע שיחת העופות, וכבר השיגו בסדר הדורות זכאן משמע בהיפוך".

pe (3)

6 ולישב דברי הערוך התמוהים, נראה דהנה המהרש"א רמז להקשות דכשם שלא האמין רב עיליש לעורב שקרא "עיליש ברח עיליש ברח", משום שדרכו של עורב לשקר בשליחותו כענין מה שהיה אצל נח, כך גם לא היה לו להאמין לההוא גברא שהיה נכרי, [יעו"ש מש"כ בזה].

16 ובראש שהוקשה לערוך קושיא זו, ועל כן הביא רביה דרב עיליש עצמו היה יודע שיחת העופות, ומה ששאל רב עיליש "מאי קאמר", הוא משום שחשד את עצמו שמה שומע הוא באזניו מה שלבו חפץ לשמוע, ולכן שאל לההוא גברא, וכיון שאף הוא העיד ששמע כן, ידע רב עיליש כי אמת הוא מה ששמע באזניו, וניחא קושית מהרש"א ודברי הערוך מאירים.

מבואר כאן יסוד זה שטבע האדם הוא לשמוע מה שרוצה לשמוע, וכך אירע לבלעם, ש"שמע" מהקב"ה כי עליו לילך עם שרים גדולים ונכבדים מאלו, כי כך רצה לשמוע.

אברהם ובלעם זה לעומת זה

(4)

ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה כי עצום הוא ממני אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר (כב, ו).

כ' ע"ג

1 הנה לשון שלוחי בלק הוא כלשון ברכת ה' לאברהם, דכתיב: "ואברכה מברכך ומקללך אאור ונברכו בך כל משפחת האדמה" (בראשית יב, ג). ופשר הדבר הוא, בלק החשיב את בלעם כשווה במעלה לדרגתו של אברהם אבינו, ובלעם עצמו ראה את עצמו כמתחרה באברהם אבינו ולא במשנת רבינו. אברהם היה נשיא אלקים וגדול בעיני כל העמים, וכן החשיב בלעם את עצמו שהינו כאברהם אבינו בדורו, שהיה נשיא אלקים וחשוב לא רק בקרב עמו בביתו ובחומותיו אלא נביא להמון גויים. אבל את משה רבנו החשיב רק כמנהיג של עם ישראל בפרט אבל לא כנביא ונשיא לאומות.

וכן מבואר ברש"י על הפסוק "ויקר אלקים אל בלעם ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח" (במדבר כג, ד), שכתב: "את שבעת המזבחות, שבעה מזבחות ערכתי אין כתיב כאן אלא את שבעת המזבחות. אמר לפניו, אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות ואני ערכתי כנגד כולן (תנחומא שם) אברהם בנה ארבעה, ויצחק בנה אחד, ויעקב בנה שנים. ואעל פר ואיל במזבח, ואברהם לא העלה אלא איל אחד." עכ"ל - הרי שבלעם תפס את עצמו כמתחרה באברהם אבינו.

16 והנה עה"פ "ויחבוש את אתונו" (כב, כא) מביא רש"י: "שהשנאה מקלקלת את השורה - שחבש הוא בעצמו [את האתון]. ואמר הקב"ה רשע כבר קדמך אברהם שנאמר: וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו (תנחומא)". והמבואר בזה שהשכמתו של אברהם מוחזקת כמקבילה להשכמתו של בלעם. גם בזה התורה מראה לנו על כך שבלעם תפס עצמו כמתחרה לאברהם אבינו. ואע"פ שבודאי בלעם היה רחוק ממדרגתם של האבות הקדושים. הרי היו הם נשואי הערצתו - עיין ברש"י על הפסוק "כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו", וז"ל: "אני מסתכל בראשיתם

5

ובתחילת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וכגבעות הללו על ידי אבות ואמהות (תנחומא)."

6 לעין קומה גאולת

(כב,כח-כט) ויפתח ה' את פי האתון ותאמר לבלעם וגו' ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך.

כל הלומד פרשה זו מתקשה בהבנת מאמרם ז"ל (ספרי ברכה פסקא שנו) "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" אבל באומות העולם קם ומנו בלעם, הרי כל המדות המגוננות שישנן בעולם היו קנינו של בלעם הרשע וכדתנין (אבות פ"ה) עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע, וגם שכב עם אתונו, ובמס' סנהדרין (קו:) אמר מר בריה דרבינא בכולהו לא תפיש למדרש [לגנאי] לבר מבלעם הרשע דכמה דמשכחת ביה [לגנאי] דרוש ביה, ואיך זכה למדרגה נפלאה ש"מחזה שדי יחזה" וצ"ל שתכלית התגלות ה' אליו היתה לטובת ישראל וכמו שדיבר הקב"ה עם אבימלך בשביל אברהם (וירא כג) ועם לבן לצורך יעקב (ויצא לא,כד).

אמנם תמוה מאד שבשעה שנגלה אליו הדיבור ושאל אותו הקב"ה "מי האנשים האלה עמך" התחצף במענתו ואמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי, ואף שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים (מדרש תנחומא הובא ברש"י כב"י), וזה פלא שהרי בטבע האדם שיתפעל מדבר שהוא למעלה מן השכל, ואותו הרשע נשאר בקרירותו ובלבו האבן. וכן כשפתחה האתון את פיה - שהוצרך לזה בריאה מיוחדת בסוף ששת ימי בראשית

כדאי באבות (פ"ה) שפי האתון מעשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות - במקום שחיל ורעדה יאחזמו בראותו נפלאות ה' הרי הוא ברשעו מתווכח עם האתון ותובע עלבונו "כי התעללת בי", ואינו שם על לבו לראינו מתפעל מזה כלל וכלל!

וכנראה שזהו עונש לרשעים ההולכים בשרירות לבם ואינם מתגברים על ראות עיניהם וחמדת לבבם אלא אדרבא הם ברשות לבבם (עי' בראשית רבה לד"י), לפיכך נעשית לכל מהותם לחומר גס ועכור והשמן לבס ואזניהם הכבד ועיני שכלם השע ולא יתפעל ולא יתעורר לבבם הערל והאטום משום דבר חידוש ופלא. וכמו שאצל הנחש הקדמוני ניטל ממנו חוש הטעם ולא ירגיש בכל מה שיאכז כי אם טעם עפר, הוא הדין באדם רשע ניטל ממנו חוש ההתפעלות.

והנה לפי מה שביארנו, יובן מה ששינוי בפרקי אבות (פ"ה מ"ט): "כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו, עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע. מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא שנאמר (משלי ח, כא) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר (תהלים נה, כד) ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך". שלכאורה היה צריך התנא להציג חילוק בין בלעם למשה שהרי שניהם נביאים שנים (דלא קם כמשה בישראל אבל באומות קם והוא בלעם), וגם יובן מדוע באה ההקבלה במשנה בין תלמידי בלעם לתלמידי אברהם. אבל לדברינו א"ש, כי אמנם בלעם חשב את עצמו כמתחרה לאברהם אבינו, ושגם הוא כמוהו נשיא אלוקים.

והעירני בן אחי, הרב דניאל גנק שליט"א, שמצינו אותו לשון "שב למקומו" גבי אברהם ובלעם. באברהם, אחרי שה' הבטיח לאברהם שלא ישחית את סדום אם יש בה עשרה צדיקים כתיב: "ואברהם שב למקומו" (בראשית יח, לג), וגבי בלעם, אחר שבירך את ישראל עוד פעם ולא היה יוכל לקיים מחשבתו לקללם כתיב: "ויקם בלעם וישב למקומו" (במדבר כד, כה). ואחד מקביל לשוני: אברהם רצה להציל עיר שלא היתה ראויה להצלה, ובלעם רצה לקלל עם שלא היו ראויים לקללה, ובדומה לאותו לשון של "וישב למקומו" מצינו גם אצל לבן, דכתיב ביה: "וישכם לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך אתהם וילך וישב לבן למקומו" (בראשית לב, א), שגם לבן רצה להזיק ליעקב ולא הצליח, ובמדרש איתא (תנחומא סוף ויצא) שלבן הוא בלעם.

ובכל המקומות האלו דכתיב "וישב למקומו", הכונה היא ששבו לדעתם ומצבם הקודם, ובלעם אף שלא הצליח לקלל את ישראל וראה שרצון ה' הוא שעם ישראל יבורך, מ"מ "וישב למקומו" - עמד ברשעו ועדיין רצה לקלל את ישראל, וגם לבן רצה להזיק ליעקב ורדף אחריו, ולולא שמלאך ה' בא בחלום ללבן ואמר לו: "השמד לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע", היה עולה במחשבתו לעקור את הכל, אבל: "וישב לבן למקומו", וגם כאן הכונה היא שעדיין עמד בדעתו להזיק ליעקב רק שלא עלה בידו. וכן הוא לעומת זה באברהם אבינו, שאף שלבסוף לא זכו סדום ועמורה ואחיותיהן להצלה, וכל העיירות נהפכו בגזירת נורא עלילה, מ"מ אברהם אבינו נשאר בתומו וצדקתו והאמין בה' שמשפטו משפט הצדק והאמת, כמו שנהג בהתפללו להצלת סדום.

ודוגמא קטנה לזה מצינו בלבן הארמי אחר שהוכיח לו יעקב אבינו על הרפתקי דעזו עליה, ויום ולילה לא שבת מלשמור צאנו בצדק אף שהחליף משכורתו עשרת מונים, ענה לו לבן (ויצא לא, מג) "הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא" ולא חלי ולא מרגיש כלל טענותיו של יעקב והוא ברשעו מתחלתו ועד סופו. וביאור הענין הוא שהאדם שהוא רק מקבל ולא משפיע, וכל מגמתו להכניס לעצמו ולא ליתן לזולתו, ועסוק במילוי רצונותיו הגשמיים עד מקום שידו מגעת בהיתר, וק"ו אם ממלא תאוותיו באיסור, הרי כל מחשבות לבו רק להשביע את עצמו מן התענוגים, וכל חייו הם רק למלא רצונותיו ותאוותיו, ואז נענש שנאבד חושי ההתפעלות.

דבר זה מלמדנו להועיל, שהנה אהבת ה' ויראת ה' בנויות על טבע האדם להתפעל בהתבוננו במעשה ה' ונפלאותיו וכלשונו הזהב של הרמב"ם (ריש פ"ב מהל' יסודי התורה)

והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד (תהלים מב,ג) "צמאה נפשי לאלקים לאיל חיים", וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות כמו שאמר דוד (שם ח,ד) "כי אראה שמיד מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו", עכ"ל (ועיי בדבריו שם פ"ד הי"ב). ולפי זה אהבת ה' ויראתו הן תוצאה של מדת ההתפעלות, וצריכים אנו לשאול את עצמנו מה זה ועל מה זה שקיום המצוות שלנו הוא רק מצות אנשים מלומדה בלי התלהבות באהבה ויראה? איך יתכן אצלנו תפלה בלי השתפכות הלב, וברכה בלי רגשי שבח והודאה? איך אנו מזכירים שם שמים ולא יאחזונו חיל ורעדה? היתכן שאולי אגם אנחנו אבדנו כח ההתפעלות?!

וכבר התאונן מו"ר מרן ה"ר ירוחם זצוק"ל ממיר על מה שאין בוכים בטי באב, וכשמקוננים "אלי ציון" נרגש כמו הילולא וחניגא שכבר נגמר אמירת הקינות, וכל זה תוצאה ממה שנעשה הלב ללב אבן. ופעם אחרת אמר בענין זה הרי בהתבונן האדם יכיר שאותו "כחו וגבורתו מלא עולם" שמברכים על הרעמים נמצא בכל כוס מים שמברכים עליו "שהכל נהיה בדברו", שכל הדברים הטבעיים וכל הנברא בעולם הרי כל אלו התגלות של כחו וגבורתו שמלא עולם!

והחובה עלינו להתבונן ולהתפעל מנפלאות ה', והלואי שנתפעל עכ"פ מהחידושים בהבריאה וכמאמרם ז"ל (ברכות נט.) לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב, ועל ידי זה נלך מחיל אל חיל להגיע לאהבתו

ויראתו באמת. ועל זה אנו מתפללים "והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך", וכן גי' פעמים בכל יום בסוף כל תפלה "פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי".

8) ע"כ י"א

ותאמר האתון אל בלעם הלא אנכי אתונך וגו' ההסכן הסכנתי לעשות לך כה, ויאמר לא (כב, ל).

במורש רבה, (בראשית פ' ריש, ע"ה"ס ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו) אבא כהן ברדלא אמר, אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, בלעם חכם של הגויים לא יכול לעמוד מתוכחתה של אלוהו, הה"ד ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ויאמר לא, ייסף קטנן של שבטים היה ולא מיו יכולים לעמוד בתוכחתו, הה"ד ולא יכלו אחיו לענות איתו כי נבהלו מפניו, לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא שאמר (תהלים ג') אוכיחך ואערכה לעיניך, על אחת כמה וכמה.

והנה כבר דקדקו בזה המפרשים מהי הכוונה | בפני האדם ביום הדין את מעשיו שעשה הוא במה שאמר ויוכיח את כל אחד ואחד "לפי מה שהוא". והמפרשים ביארו הכוונה, דטבע האדם כשעושה מעשה לא טוב או עובר איזה עבירה, הוא מורה היתר לעצמו בדרכים ואופנים שונים, או שממציא לעצמו איזה סברא להכשר המעשה עד שנעשה המעשה או הפעולה ההיא לישר בעיניו וכשר והגון הרבה לפניו, אבל הקב"ה שאין לפניו לא העלם ולא שחזה, מעמיד ומראה

כעצמו בזמן אחר ובהודמנות אחרת, ואשר הוא בעצמו שפט או בדעתו ההיפך, ובניגוד גמור מכפי הסברא שלקה לעצמו ההיתר בשעת העבירה, ולמנוחה זו אמרו לכשיבוא הקב"ה ויוכיח את כל אחד ואחד לפי מה שהוא, היינו שהוא בעצמו דן או ושפט אחרת לגמרי ענין כזה שהודמן לפניו, וע"פ סברתו ונימוקו עשה או מעשה ופעולה שהיא בניגוד גמור למעשה זה שעשה עכשיו ע"פ הוראת ההיתר שנראה לו

עכשיו, והו שיוכיח את כל אחד ואחד. לפי מה שהוא, היינו ע"פ הנהגתו ומחשבתו הוא בעצמו. ודבר זה יש להוכיח וללמוד מתוכחתו של יוסף לאחיו, כי יהודה האריך להציע את טענותיו לאמר, שאם אמנם בנימין נתחייב בדין להיות עבד, אבל הוא מבקש ממנו להתחשב עם האב וזקן אשר נפשו קשורה בנפש בנימין, ומשום כך, שירחם על אביהם הזקן, וישלח לחפשי את בנימין לאביו והוא יהיה עבד במקומו, והו שגרמו כאן בדברי יוסף תוכחה לאחים, כשאמר להם אני יוסף, העוד אבי חיי, היינו שאמנם דנתם ומכרתם אותי ולפי דעתכם הייתי חייב בדין, אבל למה לא העליתם על לבכם אז את צערו של אבי אשר ג"כ גדלה אהבתי אלי, ויסתכן בצערו ויגונו עלי, ולהמנע מתוך רחמנות על אבא למכור אותי, ודברים בוטים אלו היו תוכחת לאחים ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו מפני הבושה, היינו שמעשיהם אז היו בניגוד גמור לגימוקם ובקשתם עתה, ע"כ דברי המפרשים, (ועי' בספרנו ח"א בפ' מקץ ע"פ ויצא לבם ויחררו איש אל אחיו מ"ב כ"ה, מה שכתבנו בזה באופן אחר).

אולם בדרך זה יבוא רק על תוכחתו של יוסף לאחיו, אבל אינו מברר עדין בכאן, מה שאמר, בלעם חכם של הגויים לא יכול לעמוד מתוכחתה של אתונו, שאמרה לו ההסכן הסכנתו לעשות לך כה, ומהי הכוונה בענינו של בלעם שיהיה שייך בזה התוכחה "לפי מה שהוא". אבל באמת גם בתוכחת האתון בלעם היתה בזה תוכחה "לפי מה שהוא", דלכאורה יש לדעת כמה חטא בלעם בהכותו את אתונו שהוכיחתו על זה, וכן המלאך אמר לו על מה הכית את

אתונג, ומתי הטענה עליו בזה, הלא כל בעלי החיים נתונים תחת יד האדם להשתמש בהם כרצונו ולרדות ולמשול בהם, ועי' אמר הקב"ה בתחלת הבריאה, נעשה אדם וגו' וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה וגו', אי"כ הורשה האדם להכותם ולרדותם לצורך תשמישו, אי"כ הרי בעצם ההכאה אין בזה חטא ועול. אולם אם אמנם שיש לאדם לשלום ולרדות בבהמה, אבל כל זה הוא דוקא כשהאדם הוא במעלת אדם המנובל מן הבהמה בנפשו ורוחו העולה למעלה, אבל אם האדם משפיל את נפשו לחיות חיי בהמה ממש, עד לדיוטא התחתונה להתדבק בה במעשה אישות, כמו שדרשו חז"ל (בסנהדרין ק"ה ב' ובע"ז ד', והובא כאן ברש"י) על הפסוק ההסכן הסכנתו וגו', שהוא מלשון (מ"א א') ותהי לו סוכנת, יעריש, אי"כ אדם כזה שעושה מעשה בהמה, אין לו שום יתרון על הבהמה לרדות בה ולהכותה, וזו היתה תוכחתו של האתון לבלעם באמרה ההסכן הסכנתו לעשות לך כה, היינו שלפי מצבו הוא לפי מה שהוא מתנהג עמה, אין לו רשות לרדותה ולהכותה, אף שלשאר בני אדם לא נחשב זה לחטא ועולה, אבל לא כן לגבי בלעם, ולכך לא היה יכול לעמוד בתוכחתה.

וון היא הכוונה בכאן שאמרו במדרש, לכשיבוא הקב"ה ויוכיח את כל אחד ואחד, לפי מה שהוא, היינו לפי מעשיו והתנהגותו בזמן אחר ובמקום אחר, על אחת כמה וכמה שאי אפשר לעמוד בתוכחתו של הקב"ה אשר לפניו גלוי וידוע מעשה איש ופקודתו ועלילות מצדדי גבר, ואין דבר נעלם ממנו, ולדבר זה העירונו כאן חז"ל שיהיו כל מעשי האדם מיושבים וישרים באמת.

(9)
pe

1 (V. 13-14). Balak had first taken him to the במות הכעל, now he led him to the צופים and when here too his purpose became changed into its very contrary he tried to obtain it down from the ראש המעור (V.28). If we compare the names of these three places to each other and to the speeches which Balak had to hear from them as the answer to his desire, then it is evident that with each of these places, and with the change from one to the other Balak must have wanted to present Balaam with a special point of view from which he was to try to arrive at laying the curse on the people, and therefore after the failure of each attempt he always tried to change the point of view.

11) בעל, טעור, צופים, בעל, these would well be the three mightiest powers which, in the opinion of a Balak, would decide the weal or woe of nations.

16) Baal appears as the most popular god of the Canaanites the highest power of Nature under whose influence all physical prosperity and the flourishing of material well-being stood. According to Avoda Zara Jerushalmi III,6, כמו בר גוריון בשם רב וכו' the sign by which he was represented was identical with the phallus, the symbol of generative power in nature (also the name and conception בעל, פעל, 'phal' could be identical). The first condition for a national future was, according to Balak's way of thinking, the favour of "Baal", the favour of the force of nature which decides over material growth and decay, and by leading Balaam to the Heights of Baal he posed the question: In what relation does this nation stand regarding the material factor of its life in the favour of the god who has power to direct it, can it not be impeded in its prosperity in that

(10)
כך הדם

11

5

1111

12) ע"פ

direction? After Balaam had answered this question in the negative because an "רביעה" and "עפר" greatness granted under Baal's influence did not count at all in the basic conditions for Jewish national existence, Balak led him to the "Field of Seers and Watchmen" and there took him up to the top of the hillock. The second condition seemed to him to be intelligence, the nation to be possessed of mental spiritual gifts, to have clever gifted men, seers who could seek the advice of the gods, look into the future, see events before they happen and empowered with mastering powers of clairvoyance and astrology. And taking him to the Field of the Seers he posed the question to Balaam: How does this nation stand towards having the gifts which can decide the fate of nations, the spiritual gifts of insight, foresight, knowledge of the future, powers of magic that can force fate? Do these, the צופים side offer any flaw which could admit a weakening of its future? And again he builds seven altars, and in פר and אי offerings directs the question to the One Invisible Divinity up above

14 Who judges the "acts" and decides the "fate" of mortals.

V. 28. From the standpoint of כמות הבעל and שדה צופים, from the standpoint of the physical material, and from the standpoint of the godly spiritual, Israel had been shown to be untouchable by Balak. But a nation can be blessed with all physical and spiritual gifts and yet be irrevocably hastening to its ruin. Providence can shower on it all the treasures which heaven has to give, with all physical and spiritual riches, and the nation can be

nurturing a worm that eats away from its inside which turns all the blessings into the reverse, and finally makes it not only unworthy but incapable of receiving and keeping blessings, and the name of the cancer is immorality, shameless giving oneself up to dissolute debauchery.

So that after שדה צופים and כמות הבעל had made Balak look in vain for a weak spot in the hated nation, he said: לכה נא וגו' (cf. V. 13 וגו'). "I would still like to make one further attempt, so do come and let yourself be brought to another point of view, there can still be another from where perhaps God Himself would allow a curse to be cast against the people." And he took him to the point where he could look down over the "waste of deified Shamelessness", for that is "Peor", a cult which turns the most animal side of human functions towards the gods, and says to Man: Why do you dream of decency and modesty and a higher calling, your own alimentary system shows that you are no better and designed to go higher calling than an animal. Hereby Balak posed the question: How does the nation stand with regards to decency and modesty and to sexual purity of morals in which finally the strength and flourishing of all nations have their root.

Not without reason is the saying of the sages in מ"ר בעל: בלק היה בעל קסמים ובעל נחש יותר מבלעם שהיה נמשך אחריו כסומא למה הדבר דומה לאחד שיש בידו סכין ואינו מכיר את הפרקים וחבירו מכיר את הפרקים ואין בידו סכין כך היו שניהם דומין. Balak was even more deeply initiated in the arts of magic and omens than Balaam who let himself be led about like a blind man. They are like two men who wish to perform an operation. One of them has the instruments but has no knowledge of anatomy, the other has the knowledge but has no instruments. Thus Balaam let Balak show him the place where to make the incision of his words.

ד"ה כוסין גיטין מ"א. שכשהשפחות פרוצות ומחזירות אחרי הגברים ומשדלות אותן לזנות. אז אע"פ שהם פושעים חשיבי כאונסים (ע"י באזל"ת ויקרא י"ט. כ"א) ובפרט כשהמואביות פגשו ערומות את ב"י וכשהשטן משתף את האשה לעבודת הסתה, אז הוא נורא על כל סביביו ומי יעמד נגדו (ע"י בהדוה"ד ח"א ד"ג, שהארכנו בזה) ? ומה יש ללמוד. שהמלחמה נגד יצרא דזנות צריך להתחיל טרם שהעין רואה והלב חומד וזה שנא בעריות: "לא תקרבו לגלות ערוה" (ויקרא י"ז).

(א) ויחל העם לזנות אל בנות מואב. כל העובר על פי זו ישתומם וישאל, איך קרה פתאם כדבר הזה, איך נפלו ב"י, שבנבואה נאמר עליהם, לפני ימים אחדים: "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל". — לבירא עמיקתא של זימה עם בנות — אל — נכר בפרהסיא ולהצמד לפעור? ! ויש להסביר תופעה מוזרה זו בשני טעמים מאליפים מאד:

(א) שכן דרכו של השטן להפיל את האדם מעט מעט, היום אומר לו עשה כך ומחר עשה כך... עד שאומר לו לך עבוד ע"ז. וכן עשה בשטים: הוא התחיל מדבר המותר והסית את ב"י ללכת "לשוט" במואב (י"א) שלפיכך נקרא המקום "שטים" מלשון "משוט בארץ". ולזה מצא אונים קשיות, שם כאו מוכרים כלי פשתן, והם מתארים לכלי פשתן (סנהדרין ק"ו) גם כן דבר המותר; המוכרת מבחוק היתה זקנה ולא היה חשש לקנות ממנה אך מבפנים ירשה כבר ילדה והיא מורידה מן המחיר שאמרה הזקנה, ויש כבר ביניהם קירוב הדעת עד שהיא מציעה לו יין, ועדיין לא נאסר יין עכו"ם. והשטן "עובד" עוד בשטח המותר; אך משהתחיל היין בוער בו, והיא מגלה מערומיה (ערומות פגעו בהם), והוא תובעה לזנות. היא דורשת ממנה בשכרה פיעור לפני הע"ז שבחיקה (שם). כה נפלו בחורי ישראל, שלא טעמו טעם חטא. ברשת אשר טמן להם השטן בעצת בלעם?

3 וראשית דרכו היתה לעורר בב"י תאוה לבגדים חדשים. והלא בגדיהם היו שלמים וכנא: "שמלתך לא בלתה מעליך", ועניי הכבוד ה"י מגהצים אותם הדשאי הבאר ה"י מנגפים אותם ונותנים בהם ריח טוב

36 כנא: "ורחי שלמותיך כריח לבנון" (יל"ש עקב ר' תת"ג), ומה היתה איפוא, או התאוה של ב"י לבגדים חדשים, אם לא עצת היצר להחטיאם ע"י תאוה זו בזנות וכע"ז? והיא עלתה לב"י במיתת כ"ד אלף 41 מישראל במגפה! וכבר אמר א' מגדולי החסידות על האמור "ותתפשהו בבגדו".

שאשת פטיפרע תפשה את יוסף בשביל שסלסל בשערו והתהדר בבגדים נאים, ולכן היתה לה גישה אליו, וכשראה מה שעלתה לו ע"י זה, שהשטן רק מתחיל בבגדים נאים אבל דעתו לסיים בזנות, עשה תיכף תשובה ע"ז. וזה שנא: "ויעזב בגדו בידה וינס..." (בראשית ל"ט);

57 (ב) שמואב הפקיר את בנותיו לזנות, כדי להכשיל את בני ישראל ופרצו גדר, שגדרו או"ה את עצמן אחר המבול, ומצינו בת"ס

26

31

6

והמה בכים פתח אהל מועד (כה, ו).

ובאבן עזרא פירש שהיו מתפללים להשם, ופינחס בראותו כן קם לקנא קנאת השי"ת, והיה בדעתו שאין זה זמן ראוי לבכי ולתפלה, אלא מחוייבים למחות, ולהלחם בעושי רשעה לבלותם, וקיבל על מעשהו זה שכרו משלם, שנתן לו הקב"ה ברית כהונת עולם לו ולזרעו אחריו.

ותמהו המפרשים בזה, שהרי נתבאר בגמ' שהיה זה פינחס שנזכר ההלכה דבועל ארמית קנאים פוגעין בו ואמר כן למשה, ואמר לו משה קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא, שבהיות והוא נזכר כהלכה זו, יקיים הוא המצוה לקנא להשי"ת, וקצת תמוה שלאחר שהזכיר פינחס למשה ההלכה, היה לו למשה לקיים דין זה, ואיך הניח לפינחס קיום זו המצוה.

ופירשו בזה בעלי המוסר כי לאחר שנתקוטט עמו זמרי ואמר לו בת יתרו מי התירה לך, הרגיש משה לפי טהר מדותיו, שנעשה הוא עצמו נוגע בדבר זה, והרי לא הותרה הריגתו של בועל ארמית אלא לקנאים, ואם נתערבו אצל האדם נגיעות ופניות עצמיות במחשבתו, שוב אין עטרת הקנאות לכבוד השי"ת הולמתו, וע"כ נמנע משה מלהרוג את זמרי, ויתכן להוסיף בזה שגם אם ברק משה ומצא את עצמו טהור מכל שמץ של נגיעה עצמית בהריגתו של זמרי, הרי לעיני הרואים היה נראה כן, ולא היה שם שמים מתקדש כל כך אם היה משה הורגו.

אכן יש לפרש בזה בדרך אחר, כי הנה משה רבינו ע"ה נתפרסם בעיני ישראל כאיש האלקים, וגודל קדושתו ורוב חסידותו לפלא היה בעיניהם, ובאם היה משה הורגו לזמרי, היו ישראל מדמין בלבן שרק קנאי כמשה שנתקדש כמלאך בעלותו למרום הותר לו להרוג את הברועל

ארמית, כי לרוב מעלתו וטהרת נשמתו נחשב זה בעיניו לעבירה חמורה, וע"כ בכדי להורות חומר עבירה זו לישראל בחר בפינחס שלא נתפרסם מעודו כקנאי, ואך משום שהוא נזכר ההלכה, יהיה הוא השליח לקיים מצוה זו לכלות הטומאה מישראל.

6

11

16

(13)

פרט
אגרי